

За український життєвий стиль

Спроба синтези

У гостинній хаті п-ства Погідних часто збиралося добірне товариство, в якому велися актуальні та цікаві гутірки. Їх осередком був сам господар дому, що визначався не тільки виїмковим даром оповідання, але й високою інтелекцією та незвичайною спостережливістю. Не зважаючи на свій поважний вік, він вповні додержував кроку швидкому бігові духа часу і мав тонке відчуття ритму подій. Одночасно, маючи небудьякий життєвий досвід, виробив у собі своєрідний змісл відчувати та передбачувати майбутнє. Все це разом надавало його і з вигляду дуже симпатичній постаті особливого чару та манило до нього людей.

До того долучувалася також небуденна атмосфера його хати. Її обстановку в більшій частині становили предмети, що властиво повинні б знаходитися в музею. В головній світлиці стіни високо заставлені полицями з безліччю книжок, а горою розвішені мистецькі портрети чи то наших славних історичних мужів, чи то господаря замітних предків. У перехресному вогні багатомовних поглядів оригінальних очей цих колишніх героїв життя почувується людина якось особливо — з одного боку відчуває куди більшу відповідальність за своє власне існування, за свої думки й учинки, а з другого відзивається в неї притаена свідомість вічності! накидається велика перспектива на цілу злободенщину життя...

Якось так зложилось, що того вечора, коли зайшов до п-ва Погідних у давно умовлені відвідини молодий подорожник Павло Омелянів, в хаті не було, крім самого господаря, нікого. — Це тим краще, — ствердив у думці Павло в хвелі, — бо любив він говорити з п. Погідним сам-на-сам.

Після короткого, широго привітання та обміну кількома реченнями про останню подорож Павла по західній Європі, завелася розмова на дуже пекучу тему: як представляється та кудою змагає наша національна спільнота. Тема ця виринула, так би сказати, сама з себе у зв'язку з міркуваннями про сучасне світове положення та

про химерну долю багатьох європейських народів.

— Одне питання зроджує друге і так здається, що повстає нерозв'язане зачароване коло — сказав молодий подорожник Павло, закінчуючи свої враження з останньої подорожі.

— Певно, що відповідь на ці питання не легка, але все таки до неї можна доходити і в високому відсотку можна її найти — почав спокійним мелодійним голосом п. Погідний. — Першусього треба собі в цільній ширині освідомити, що переживаємо велетенську революцію, яка розмежовує тисячоліття.

Правда, яка велика та жахлива видається нам сучасна війна, а вона є тільки одним перехідним явищем того непонятного для нас революційного процесу, що веначе зловісна лихорадка стрясє цілим організмом людства та спричинює в ньому велетенські заворення. Це все боляче відбивається на поодиноких народах та й окремих людях. Одним словом: живемо на оживленому вулкані — спокійно, але енергійно підкреслив п. Погідний і звернув свій зір у вікно в слід заходячого сонця. Помаранчеві відблиски сочячного проміння розсипались по світлиці та ожемчужили полиняли портрети обох великих наших гетьманів, що висіли поруч себе на стіні. На них спочив погляд Павла і він мимоволі висказав рефлексію:

— А знаєте, мені здається, що наша доба зовсім неменша від доби Хмельницького та Мазепи, якщо брати під увагу історію нашого народу...

— Саме до цього хотів я прийти, звертаючи тему до нашої національної проблематики — сказав п. Погідний.

— Не має сумніву, що наш народ переходить тепер найбільшу пробу своєї історії, від якої залежатиме бути чи не бути нашій нації. Над цим думаю часто та на різні лади. Хоча турбують мене чимало наші велетенські фізичні та матеріальні втрати, одначе найгострішим питанням уважаю проблему нашого національного духового обличчя. Чи ми зуміємо зберегти нашу національну духову своєрідність, наше національне „я“ таке, яке в первісній формі іс-

нує в народній масі передусім у здоровому сільському середовищі, та яке в повному розквіті заманіфестувалося в деяких наших проміентних одиницях покрою завсіди найтипівшого під цим оглядом Шевченка? Чи зуміємо не тільки оборонитися перед заливом чужих нівелюючих впливів, що загрожують цілковитою духовою асиміляцією, але й перейти до протинаступу в тому змислі, що закріпимо та розбудуємо наші національні питоменності, як у одично-особистому, так і в загально-спільнотному житті.

Самособою, що ця проблема актуальна й у інших європейських народів, яких національна культура зазнала менше болючих потрясень та втрат від руйнуючих діянь т. зв. інтернаціональної цивілізації останніх двох сторіч. Убивчий дух цієї цивілізації, неначе жаклива цвіль, прожерав основні елементи духового організму поодиноких народів та в багатьох випадках довів до майже безнадійного стану. Прикладів можна б навести дуже багато...

— На мою скромну думку — сказав похоронтенкій призадуми п. Погідний — головним джерелом того вбивчого духа є інтернаціональне жидівство, що є не тільки автором цієї розкладової цивілізації, але також її пропагатором та, що так названо, фанатичним носієм. Ніколи не був я антисемітом, але з цілою свідомістю стверджую, що дух жидівства просяк у найдальші закутини європейської духовости та скрізь розсіяв свої розкладові заразки.

— В основному погоджуюся з Вашим твердженням — сказав Павло, — але вважаю, що це тільки одна, і то неповна негативна частина проблеми. Коли йде про нашу національну спільноту, то тут далекосяглу шкідливу ролю відіграли різні чужі цивілізаційно-культурні впливи, що передусім деструктивно діяли на наші освінені верстви та загально на наш міський елемент. Наслідок такий, що властиве українство заховалося тільки на селах та в небагатьох традиційних українських інтелігентських родинах, що, на жаль, в останніх часах щораз більше ріднуть... До такого висновку прийшов я порівнюючи наше середовище з середовищами чужих народів — для пояснення додав молодий подорожник.

Це спостереження очевидно подобалося п. Погідному і він почав далі снувати ту саму нитку думок.

— Маєте певну слушність, — але який

вихід з того? Чейже годі вчно орієнтуватися на наше село, яке до речі за останні часи теж дуже змінилося на некористь. Якщо наша інтелігенція та міський елемент не відіграють під цим оглядом поважної активної ролі, то про зворот до кращого годі думати. Але мабуть не від речі буде, якщо постараємося узгіднити наші погляди на цю складну проблему та з'ясувати собі головні її елементи — дещо протяжно сказав п. Погідний, допитливо гляядчи в очі свому співрозмовцеві.

— І над цим ломив я собі не раз голову — перебрав слово Павло — та окреслив те, як питання про наш український життєвий стиль. Відома ж річ, що життя це високої класи мистецтво, і тому питання його стилю це найважливіша справа. Якщо наше життя має мати національний характер, то мусить мати свій окремий стиль, чи не так?

П. Погідний, притакуючи, похитнув тричі головою та з вдовolenням продовжував розмову.

— Ваше схоплення проблеми дуже мені відповідає. Мабуть при помочі поняття стилю найскорше дійдемо до конкретної розв'язки нашого складного питання — сказав він пожвавленням темпом мови.

— Так, тут йде про стиль нашого спільнотного життя, про зовсім конкретні, наявні форми взаємовідносин між членами нашої нації, зачинаючи від найважливішої клітини національного організму, тобто — родини. Отже входить тут у рахунок наш національний побут, звичаї, товариська поведінка, форми релігійного, суспільного та родинного життя, а далі, що так скажу, всі ті неписані закони, що з них формуються наші етичні поняття та життєві норми. Якщо погоджуємося, що в деяких здорових наших селах здебільша зберігся наш український життєвий стиль, то саме завдяки тому, що там остали досі незруйновані ті всі вичислені елементи.

Справа стане ще більш ясна, коли візьмемо деякі приклади зі щоденного життя. Не має сумніву, що існує велика різниця між життєвим стилем, скажимо, статочного господаря і ледачого п'яниці, чи іншого пройдисвіта. Те саме можна сказати про життя солідного батька родини і безвідповідального гохштаплера ітд. ітд. Отже йде тут про життєві норми, що надають нашому життю таку або іншу форму, з чого витворюється в спільнотному житті своєрідний стиль. Очевидно, величезну ролю тут грає т р а д и ц і я — тяглість, прий-

нятих життєвих форм. Щоправда зовнішні життєві обставини мають при тому чималий вплив, бо вони дуже часто накладають спосіб життя, суперечний нашій уподобі та свідомій волі, але в тому й ціла штука, щоб ми не далися, що так скажу, змолоти тим зовнішнім чинникам та задля влади чи страху не відреклися нашого життєвого „credo”. Тут теж конечно завзята боротьба за нашу духову незалежність, за збереження наших етично-моральних цінностей, що складаються на наш національний духовий дорібок. Мені завсіди стає перед очима наш непоборний Шевченко, що серед найважчих обставин заслання голосив свою тверду життєву істину: „Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою”.

Не сміємо з легкої руки міняти наші національні традиції за чужі модні зразки, що їх часто переносять на наш ґрунт такі наші власні лжепророки. Імен краще не буду називати — сказав з легкою досадою п. Погідний та повів зором по кімнаті. З кута підморгував до нього великий портрет Шевченка, що так гостро розправився з отими рідними мудрагелями, які залюбки приносять усяке чуже сміття на рідне поле...

Павло скористав з перерви та попробував продовжати заторкнену тему.

— Думая, що саме тепер, у цій жахливій війнній метушні, наступить загальне протверезіння та рішучий зворот із тієї похилої площі, що по ній почав котитися наш національний віз. На щастя в нас ще дуже багато здорового відчуття та досить обильні джерела вітальних сил нації. Ось Вам якравий приклад. Недавно їдучи поїздом разом з німецькими військовими, почув я таку розмову. Побуваючи за час війни в різних зайнятих країнах, характеризували при тому жіноцтво поодиноких народів. З милим здивуванням вислухав я частину розмови, що відносилася до України. — Ти знаєш — каже один ясноокий летун — ті українки більш неприступні як кавказькі шпилі. На око привітні, але по суті дуже гордовиті та самопевні. Це мене просто заскочило та збентежило, бо ніде мені таке не траплялося. — Інші вояки те саме підтвердили та на різні лади собі те толкували.

— Для мене це незвичайно цінне свідчення для потвердження мого погляду про осередну цінність нашого національного „я”. Цією вартістю є високе почуття людської гідності, що в нас циниться вище всіх матеріальних дїбр, а на-

віть вище від самого життя. Це є той декуди ославлений „гонор”, що за нього не раз довго процесуються наші люди по судах, а часом зводять і криваві порахунки. Щоправда, буває тут багато перебільшеного та аномального, але в самій основі це є здоровий інстинкт нашої національної духової істоти. Тільки треба його відповідно ублагороднити та повновартно оформити. Велике тут завдання для нашого національного виховання, що мусить уже змалку відповідно сформувати душу української людини, вирощуючи в ній наші традиційні вартості: самопошану, ідеалізм, вірність християнській релігії, жертвенну готовість служби й посвяти для нації. Мушу одначе з притиском підкреслити, що це все бере свій початок і в певній частині довершується у родині, в тій найвужчій клітині великої національної спільноти. Там не тільки започатковується нове життя, але й набирає воно всіх духових соків на цілий пізніший життєвий ріст. М. ін. зрозуміли це дуже добре большевики, і тому поробили різні свої особливі потягнення, щоб витиснути свою злочасну печатку на родині та на її овочеві — молоді. Задля того в першу чергу виповіли вони безпощадну боротьбу релігії та сипнули такі велетенські суми грошей на виховну справу. Маєє сумніву, що роблять вони це не з якихсь ідеальних спонук, а тільки з зимного вираховання, щоби здійснити свою дїявольську доктрину.

Просто неочінена тут роль української жінки-матері, що мусить бути сторожем нашого національного родинного вогнища та жрекинею головних релігійно-національних святощів.

А далі продовжав:

— Якщо ми сказали, що модерна цивілізація поробила такі великі спустошення в національних культурах, то тут висувається на перше місце постава жіноцтва, як заборолла традиційних національних вартостей. Клясичним прикладом того є зрештою старинна Гелляда та Рим, які доти держалися, доки не спроневерилися своїм традиційним цінностям, що є змістом кожної національної культури.

Перед його очима станула наша українська дійсність з її загрозливими проявами на багатьох відтинках національного життя. Він добре знав скільки морального спустошення зазнали в останніх десятиліттях наші молоді покоління і освідомляв собі ясно, скільки ще противних вітрів вія-

тима по наших незагороджених розлогих землях...

Що задуму Павла зразу помітив п. Погідний і нароком на довшу хвилину допустив мовчанку. Згодом зробив значущий рух рукою, неначе заперечував чиясь невідповідне твердження, і рішуче сказав:

— Вірю, і то непохитно в наше національне відродження — величне та могутнє! Оргіи чужих, божевільних течій, що виправляють криваві герці на нашій святій землі мусять остаточно провалитися та безповоротно щезнути, як доказ звироднілого матеріалізму. Хай буде, що це коштує нас мільони жертв, але фактом є, що ми не дали себе стягнути до їхнього болю та не стратили інстинкту для вищих цінностей. Живемо в апокаліптичних часах, коли ведеться боротьба за останні речі. Наш нарід далі виказав просто подивугідну національну видержливість і не зважаючи на всі важкі удари зберіг велику вітальну силу. Отже необхідні засновки до відродження є! Іде тільки про те, щоб ті національні верстви, що становлять завершення кожної нації, змогли скоро й уповні в нас розвинути та перебрати в свої руки незаступні завдання в нашому національному житті. Революційні хвилі глибоко сколихнули плесо нашого національного буття. Вони часто сягнули до самого дна та видвигнули на поверхню народні елементи, що вносять з собою нові динамічні сили, нові таланти й цінності. Цей процес для нас недостатній і важко нам передвидіти чим він завершиться. Мені здається, що переживаємо велику епоху народин нових провідних верств, що своїми первісними здоровими силами візьмуть твердо в руки керму національного життя та спрямують наш національний корабель на властивий шлях.

Останні слова висказав п. Погідний з таким запалом; що Павло аж стрепенувся на кріслі та з піетизмом поглянув в очі вічно юному старикові.

— То Ваша думка — спитав зацікавлено Павло, — що ми напередодні приходу до слова нового провідницького елемента? Але чи не буде це однозначне з тим, що голосять від літ большевики, що владу має перебрати пролетаріат, низи?

— Так і ні — відповів п. Погідний. — Це питання не таке просте, щоб на нього одним словом відповісти. Воно якнайтісніше зв'язане з цілим велетенським суспільним процесом, що саме тепер доходить до найгострішої стадії. Самособою, що тут

наша нація не може бути відокремлена та не підлягати аналогічним переминам, що й інші європейські народи. Є певні соціологічні закони, що діють однаково всюди, а всякі модифікації допускають вони тільки з огляду на таку або іншу реакцію національного характеру поодиноких народів. І тут знову приходимо до нашої стислішої теми. Наша проблема врешті зводиться до того, наскільки ми зуміємо пробитися — якби німець сказав „зіх дурхзецен“ — з нашими національними притаманностями та далі ними жити, не замикаючись китайським муром від широкого міжнародного життя, бо це було б очевидно нісенітницею. Конкретизуючи свою думку, з'ясуємо так. Верхні верстви нашого народу мусять з великою увагою, дбайливістю та послідовністю плекати наш національний життєві форми і під цим оглядом удержувати якнайживіший контакт із нашим здоровим селом. З цієї справи треба б просто зробити окремих і суспільний рух, що виторвир би своїх всевідданих пробоевників та апостолів. Пригадаю приклад з популяризацією нашого народного мистецтва, що перед десятками літ було майже забутим сільським оказом, а тепер здобуло собі широке право громадянства. Велика при тому місія для наших письменників, що повинні видвигнути на денне світло всі ці форми нашого українського життєвого стилю, вдихнути в них життєвого патосу та вміло, з повним відчуттям нашої національної традиції достосувати їх до т. зв. модерного духа часу, наскільки це є життєвою необхідністю.

Знову ж, що так скажу, сочкою, в якій має оформлюватися та маніфестувати назовні образ цього нашого національного життєвого стилю, є і мусять бути українська родина. Вона неначе мистецький вартат, де відбувається формування національних життєвих форм і цінностей. На жаль, мушу ствердити, що, якщо йде про нашу інтелігентську родину, то вони в останніх десятиліттях дуже підупали, змарнувалися та здеглясувалися. Знаю випадки, що напр. на наше прекрасне традиційне свято Христового Різдва батько родини залишає преспокійно свою рідню в дома, а сам у веселому, чужому товаристві бере лещата на плечі та йде на прогульку. Подібних прикладів, як то зовсім у нас заведують плекання родинної спільноти, міг би я навести безліч. А як стоїть у нас справа зберігання релігійних практик? Скільки батьків додержує товариства своїх

дружинам та дітям на всенародних богослужбах? А це ж усе переважні суспільно-виховні засоби, які діють на ірраціональну сферу людини та мають вирішальний вплив на цілий її характер. Життя це неначе майстерна мозаїкова ікона, в якій кожна дрібненька лусочка відіграє важну роль в гармонії цілого образу — сказав з переконанням п. Погідний та кинув зором по задуманих портретах на стінах. Павло заслуханий у його глибокі міркування мовчав і давав до пізнання, що радий далі слухати.

— Так, ролі родини в національно-суспільному вихованні неоцінена — з притиском підкреслив п. Погідний, але біда в тому, що наші українські батьки замало собі це освідомляють та часто зовсім не підготовані до своїх завдань. Поправді це старий суспільний прогріх, що на нього вже так дуже нарікав старенький Сократ. Коли, як коли, але в теперішніх переломових, революційних часах мусимо на цю справу звернути здвоєну увагу. В першу чергу треба зробити негайні реформи в освітній системі наших дівчат, яким теперішня школа нічогогосько під цим оглядом не дає так, як би ні одна з них не вибиралася закладати родинне вогнище та перебирати на себе велику відповідальність за виховання молодого покоління. Направду положення нашої нації того роду, що кожна українська родина мусить стати справжньою національною твердиною, якої не міг би ніхто здобути.

П. Погідний говорив це все з таким завзяттям, що Павло не міг здержатися, щоб йому не висказати свого захоплення.

— Признаюся, що подивляю Вас, пане Погідний — сказав з деякою несмілістю молодий подорожник. — Звідки властиво береться у Вас стільки запалу та верви? Ви так і неподібні до нашого довілля, що, на жаль, повне тільки скептицизму та дефетизму.

— Ось, тут саме закопана собака — сказав пожвавленим голосом п. Погідний. — Понад усім стоїть проблема духа. Якщо духовна сторінка чи одиниці чи спільноти не впорядку, то й цілий організм мусить від того нездужати. Не хочу довго розводитися, а відразу поставлю діячозу: в нас не впорядку з духовною гігієною. Під впливом чужих цивілізаційних течій наступила криза наших світоглядних основ, криза основних формуючих ідей, і у висліді прийшла хвороблива ексцез, що є передвісником грядучої духовної дегенерації.

Тому мершій треба братися до лікування суспільним зусиллям грацювати над повною санацією. Отверто скажу, що без стихійного релігійного відродження не можу собі уявити цього далекосяжного санаційного процесу, бо йде тут про ті ірраціональні глибини нашого духа, що є невисихаючими джерелами всіх наших духовних порухів та життєдайною базою всіх наших ідеалів. Скрута теперішнього життя така велика, що переможно перемогти її можна тільки при допомозі тих духовних сил нашої істоти, що мають на собі печать вічності. І знову ж тут присвічує мені неповторний Шевченко, що пише в одному зі своїх листів. — В тому місці сягнув п. Погідний рукою на полицю з книжками, взяв один том видання „Кобзаря” і почав читати закреслений червоним олівцем відступ: „Дружнє спочуття зменшує наші малі терпіння, але велике горе, як от твое тепер, може ослабити лише наш спільний помічник і серцезнавець! Молися, якщо можеш молитися, і, молочиши, віруй розумно, глибоко віруй у позагробове краще життя. Сні твої, що ти їх бачив у найкритичніші часі твого життя, свідчать нам про щось вище від наших земних понять. Віруй! і віра спасе тебе!”

— Чи не вважаєте, що саме ця релігійна віра є цією таємною вітальною силою, що дає життєву перевагу нашому простолюддю над пересічним інтелігентом? Для мене це очевидна правда — сказав самопевно п. Погідний і продовжав далі:

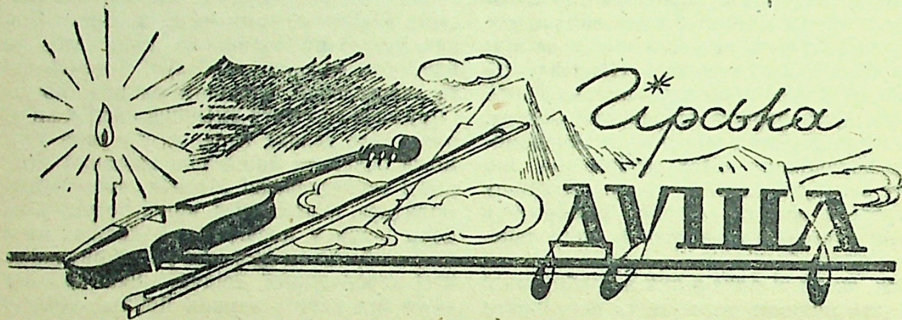
— Для мене ясно, що тільки через оживлення віри зможуть відродитися наші пребагаті національні звичаї, обряди та взагалі життєві форми, які в основному є символами різних релігійно-етичних понять, що не дають їм властивого змісту. От, возьмім для прикладу наші багаті різьвяні звичаї. Якщо їх позбавити головної ідеї Христового Різдва і то в такій формі, як її схопила геніяльна уява нашого народу, то виглядатимуть вони, як якісь перестарілі, бездушні форми. Такими вони напевно видаються для вихованків безбожницького большевизму. Подібно стоїть справа з національними обрядами, як поминки по героях, національні роковини, тощо — скрізь мусить бути живий зв'язок з осередньою ідеєю, що становить духовий зміст усіх цих обрядових форм. І знову тут мушу підкреслити, що при творенні нових обрядових форм треба берегтися перед механічним впливом чужих зразків та тре-

ба з великою уважливістю достосовувати їх до найого традиційного національного стилю. Невільниче наслідування чужих стилів є шкідливим малпуванням, що викривляє нашу національну духовість. Повторюю ще раз, як є своєрідний стиль нашого національного мистецтва, що його вже щораз ясніше освідомляють собі наші кращі мистці, так само є окремий український життєвий стиль, що мусить у найближчому часі бути всебічно виявлений у нашому

особистому родинному й суспільному житті. Це найважливіший етап нашого національного відродження на кривавих румовищах, що їх спричинила теперішня страшна війна та велика революція.

— Коби ці спасенні думки плодючим зерном запали в гушу українських душ та започаткували нову добу нашого національного відродження — сказав на відхідному Павло, покидаючи привітну хату п. Погідного.

Ф. МЕЛЕШКО.

— ...Так ми блукали в безлюдних горах. Все вище та вище підіймались. — продовжував оповідати Степан свої враження з літньої туристичної мандрівки. — Сторічні смереки та буки давно полишилися внизу. З покручених берізок, осики та яворини виглядали сірі гострики скель. Повітря чисте, рідке та прозоре, мов криштал. Виду, між горами, кудочився гуртами сивуватий туман, місяць плив на верховини гір, даче отари овець. Тихий вітерець повільно помахував невидимими крилами й приємно нас прохолоджував. Сонце посувалося на захід. Навкруги тихо, тихо... А людина, скажу вам, у гірській дикій величчї здається собі такою маленькою, мізерною, що аж сором бере...

— Доберемося, — каже мій товариш Брунько, — аж до тої розлогої гуцавини і відпочинемо, а може там і заночуємо.

— Добре, — погоджуюсь я, — тільки б знайти там воду, чайку б зварили.

Присіли на короткий відпочинок. Я розгорнув мапку й хотів відшукати на ній те місце, де ми оде опинилися. Раниці переконався, що моя туристична мапка досить точна. Студіюю її наново.

— „Що за притичина? — міркую собі. — На цей раз ніяк не може зорієнтуватися, де

ми є“. І гляну на мапку, подивлюся навкруги і не знаходжу ніякого зв'язку. Можливо моя мапка не охоплює цієї гірської околиці? Але ж ні — ще ж так недавно на неї дивився і ніби все було в порядку... Брунько ж занадто спокійна людина. Він ще ані разу не цікавився, де ми є, куди зайшли та як вийдемо. Приліг, і вже, здається, спить, напившись вдоволь гірського повітря, мов старого доброго вина. Та ось він раптом зашептав:

— Чуєш, чуєш?!

— Що?!...

— Та ж прислухайся!...

— Тобі, здається, щось приснилося?

— Але ж я не спав... О, о, знову!... Як же чудесно грає!...

Я притаїв свій подих, насторожив вуха. Мій слух доторкнувся пелесткової хвилі якоїсь мелодійної музики.

— Певно туристи десь пустили радіо.

— Та яке радіо?!... — відповідає Брунько. І вперше оде в горах помічаю, що він хвилюється. — Хіба ти чув коли небудь із радія такі тонкодзвінки та чисті тони? Чуєш, чуєш?... Ні, це не музика, а якісь дивовижні гірські звукові чари!

— Ніби сопілчана мелодія.

— Так грає, наче справді на сопілку, але